

УДК 343.121

Юліана Нагорняк,*аспірант кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії факультету № 1
Львівського державного університету внутрішніх справ*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВОДІЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ, ЯКИЙ ДОПУСТИВ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Стаття присвячена розгляду особи водія транспортного засобу в контексті криміналістичної характеристики порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами. Зокрема, в статті висвітлено відомості про типовий механізм вчинення кримінальної дорожньо-транспортної пригоди, інтелектуальні особливості та соціальний статус особи, яка його вчинила. Крім того здійснено порівняння вказаних особливостей повнолітніх та неповнолітніх правопорушників, які вчинили кримінальну дорожньо-транспортну пригоду.

Ключові слова: особа злочинця, водій транспортного засобу, криміналістична характеристика, дорожньо-транспортна пригода, кримінальна дорожньо-транспортна пригода, вчинена неповнолітніми.

Постановка проблеми. Людина не народжується особистістю, а стає нею в процесі свого розвитку, розробки та дотримання ідей, поглядів, становлення ідеалу норм моралі та естетики, входження в соціальне середовище, засвоєння навколишньої дійсності, формування звичок та поведінки, які властиві оточенню – соціуму, в якому виховується та перебуває особа. Процес, протягом якого особа набуває конкретне соціальне обличчя, називається соціалізацією. Дефектом соціалізації є особа злочинця, яка формується поступово.

Відомості про особу водія, який вчинив кримінальну дорожньо-транспортну пригоду (далі – КДТП), як елемента криміналістичної характеристики порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, дозволяють виділити дані, які потрібні для організації найбільш ефективного проведення допиту особи, яка є учасником КДТП, а у разі втечі з місця події – розшуку особи, яка скоїла злочин. Загалом, ми пропонуємо розглядати особу водія в комплексі притаманних соціально-демографічних ознак, які характеризують соціальні та індивідуальні особливості особи, причетної до вчинення вказаного виду злочину.

Дослідження особи, яка вчинила КДТП, є передумовою подальшої діяльності із забезпечення профілактики вказаного виду зло-

чинів та пов'язане з розробкою актуальної проблеми прогнозування індивідуальної злочинної поведінки.

Стан дослідження. Методиці дослідження особи злочинця присвячені роботи багатьох правознавців, зокрема В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, А. Ф. Волобуєва, Б. І. Воротинського, К. В. Драчової, Б. М. Головкина О. М. Колесніченка, С. П. Ординського, М. І. Порубова, Т. В. Підченка, І. Т. Тарасова, Е. Н. Тарновського В. Ю. Шепітька, С. А. Шалгунової, В. А. Жбанкова, М. П. Яблокова.

Незважаючи на вагомий внесок вказаних науковців у дослідження зазначеної проблеми, слідча практика недостатньо забезпечена теоретичними рекомендаціями і науково обґрунтованими розробками, які стосуються особи, яка вчинила КДТП.

Метою статті є дослідження особи водія транспортного засобу, який вчинив КДТП, як елемента криміналістичної характеристики порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, зокрема вивчення типових ознак, притаманних такій особі.

Виклад основних положень. Дослідження особи злочинця бере свій початок ще з часів античності. Зокрема, такі дослідження проводили відомі філософи Платон і Арістотель,

які відзначали недосконалість людської природи та страх людини перед покаранням. Водночас Платон вказував на виховання особи як основний чинник, який впливає на законослухняну поведінку. У період Середньовіччя вважали, що особи, які вчиняють злочини, одержимі злими духами або зазнали божественного покарання.

Незважаючи на досить тривалий проміжок часу та різні підходи до розуміння особи злочинця та чинників, які впливають на вчинення правопорушень у XVIII столітті, в працях мислителів вказується, що основною причиною вчинення злочинів є оточення, в якому проживає особа, зокрема політична і соціальна нерівність, зловживання керівними класами своїми обов'язками та недотримання правил; не менш важливою причиною, виділеною в працях тогочасних мислителів, є неосвіченість людей, зокрема незнання законів та неправильне їх тлумачення.

Дані про особу підозрюваного мають суттєве значення для кримінального провадження, адже вказують на закономірні зв'язки зі вчиненням злочином, відображаються в його слідах і можуть використовуватися для вибору ефективних шляхів розшуку, викриття злочинця та вирішення інших завдань розслідування [1, с. 92].

На думку О. М. Колесніченка, особа злочинця – поняття широке, яке охоплює складний комплекс ознак, що його характеризують, у тому числі її моральний та духовний світ, взаємодію із соціальними та індивідуальними життєвими умовами, які певною мірою вплинули на скоєння злочину [2, с. 38].

М. І. Єнікеев розглядає особу злочинця як сукупність типологічних якостей індивіда, які зумовили вчинене ним злочинне діяння [3, с. 47].

М. Т. Ведерніков зазначає, що особа злочинця – це конкретна особа, для якої характерні прояви її почуттів і в основних сферах діяльності будь-якої людини, і в специфічній правовій сфері під час реалізації спеціального правового статусу і виконання правової соціальної ролі [4, с. 46].

Особа злочинця, на думку В. О. Конова та В. Ю. Шепітько, це соціально-психологічне поняття, що охоплює сукупність типових психологічних і моральних якостей індивіда, які формуються в результаті вчинення злочинів [5, с. 358].

З вищевикладеного можемо зробити висновок, що особу злочинця слід розглядати як сукупність соціально-психологічних та моральних якостей, які притаманні конкретній особі, та впливу життєвих умов, що сприяли вчиненню злочину.

Слід зауважити, що порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, є необережним злочином, який загалом містить свідоме порушення встановлених законом правил, однак конкретна дія, внаслідок якої настає КДТП, найчастіше має ситуативний характер. Зокрема, можемо підкреслити, що водій транспортного засобу, будучи злочинно самовпевненим та проявивши злочинну недбалість, порушив Правила дорожнього руху України, внаслідок чого сталася КДТП.

П. С. Дагель розподіляє необережних злочинців на три групи:

1) випадкові необережні злочинці, які вперше вчинили необережні злочини, порушили правила обережності несвідомо, під впливом сприяючої або навіть провокуючої ситуації або ж особливого психофізіологічного стану (афект, втома, хворобливий стан); вони позитивно характеризуються і раніше правопорушень не вчиняли (близько 50% осіб);

2) нестійкі необережні злочинці, які вперше вчинили необережні злочини в нормальній або навіть перешкоджаючій ситуації, порушили правила обережності свідомо, а не вимушено, які не характеризуються позитивно, які раніше не допускали правопорушень, у тому числі й порушень правил обережності (близько 30-40% осіб);

3) злісні необережні злочинці, які раніше засуджувалися за вчинення злочинів, а також які допустили особливо злісні порушення правил обережності при загальній негативній спрямованості особи (близько 10-15% з числа засуджених за необережні злочини) [6, с. 27].

Для дослідження особи злочинця нами було проаналізовано 200 вироків суду щодо обвинувачення осіб, які вчинили порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, керуючи транспортними засобами, окрім того – ще 50 вироків, в яких обвинувачуваними у вчиненні даного виду злочину є неповнолітні [7].

Виходячи з проведених досліджень, можна сказати, що найчастіше суб'єктами вчинення КДТП виступали чоловіки, лише у 5 випадках такі порушення скоїли особи жіночої статі, що становить 2,5%, водночас серед неповнолітніх жінок, які вчинили вказаний злочин, таке співвідношення становить 8%. Типовим є те, що за соціальним статусом вказані особи офіційно не працюють та не навчаються, є працівниками підприємств, установ та організацій, за місцем працевлаштування та проживання характеризуються позитивно, раніше до кримінальної відповідальності не притягувались; найменша кіль-

Рис. 1. Розподіл осіб, які вчинили КДТП, за соціальним статусом

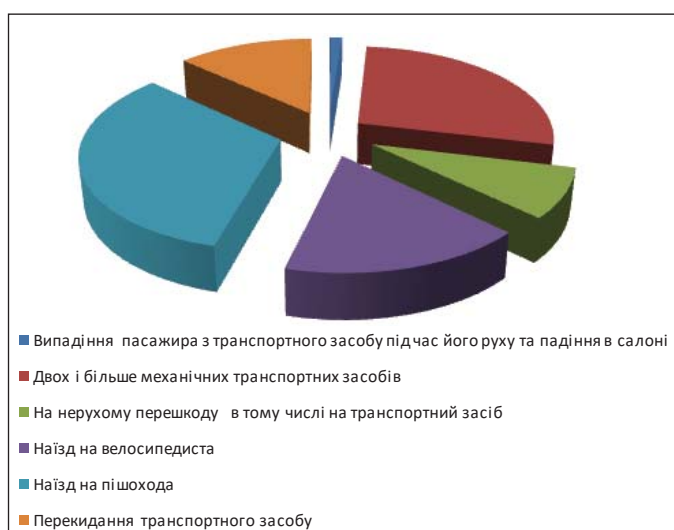

Рис. 2. Розподіл КДТП, які вчиняються особами, за механізмом

кість злочинів вказаної категорії вчиняється керівниками та заступниками керівників підприємств, установ та організацій, в тому числі і приватними підприємцями. Крім того, доцільно підкреслити, що серед осіб, які вчинили КДТП, є такі, які працевлаштовані на посаді водія та мають стаж водіння більше 20 років (рис. 1).

Що стосується неповнолітніх, то за соціальним статусом вказані особи є студентами коледжів, ліцеїв, ПТУ, ВНЗ, за місцем навчання та проживання характеризуються позитивно, раніше до кримінальної відповідальності не притягувались.

Водночас проведеним дослідженням встановлено, що серед осіб, які допустили порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, керуючи транспортними засобами, 53% мають середню та незакінчену вищу освіту, а 14,5% – вищу. Не менш важливим є те, що у 32,5% випадків у

судових рішеннях відсутні дані щодо інтелектуальних особливостей особи.

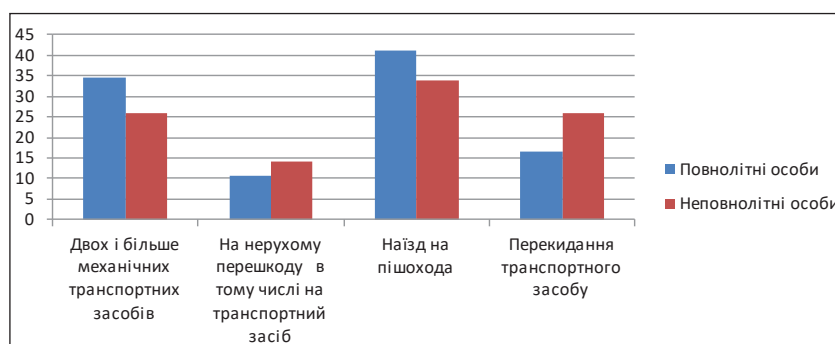
Що стосується дослідження механізму вчинення КДТП, встановлено, що найчастіше особи допускають наїзд на пішохода (82 випадки, що становить 41%), зіткнення з іншими транспортними засобами відбулося у 69 випадках, (34,5%), наїзд на велосипедиста – у 42 випадках (21%), з'їзд за межі проїзної частини та перекидання транспортних засобів – по 33 випадки (16,5%) зіткнення з перешкодою становить 21 випадок (10,5%), найменше випадків випадання пасажирів з транспортних засобів (2 випадки) та падіння в салоні транспортного засобу внаслідок неправомірних дій водія (1 випадок) (рис. 2).

Для порівняння, найчастіше за механізмом вчинення неповнолітні здійснюють наїзд на пішоходів (17 випадків, що становить 34%), перекидання транспортних засобів та зіткнення з іншими допущено по 13 випадків кожного (26%), найменше відбувається зіткнень з перешкодою (7 випадків – 14%).

Аналізуючи та порівнюючи механізм вчинення повнолітніми та неповнолітніми особами злочинного порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, які керують транспортними засобами, у відсотковому співвідношенні, ми встановили, що найчастіше вказані категорії допускають наїзди на пішоходів, однак повнолітні водії менше допускають з'їзди з проїзної частини дороги та перекидання транспортних засобів, а також зіткнення з перешкодою (рис. 3).

Варто звернути увагу на те, що здебільшого після з'їзду з проїзної частини дороги або перекидання водії транспортних засобів допускають зіткнення з нерухомою перешкодою.

Доцільно зауважити, що не завжди порушення допускаються тільки водіями транспортних засобів. Так, є випадки, коли водій та пішохід, взаємно порушуючи Правила дорожнього руху, допускають вчинення КДТП. Прикладом може слугувати справа, що

Рис. 3. Відсоткове співвідношення вчинення повнолітніми та неповнолітніми особами КДТП за механізмом

Рис. 3. Ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, отриманих внаслідок вчинення неповнолітніми особами КДТП

розглядался Київським районним судом м. Одеси, а саме: 07.12.2013 приблизно о 13 годині 30 хвилині ОСОБА_2 порушив вимоги п.п. 1.5, 2.3 "б", 8.7.3 (г) та 12.3 Правил дорожнього руху України. Порушення виразилося у тому, що ОСОБА_2 керував технічно справним автомобілем Mazda-626, р/н НОМЕР_1 і здійснював рух напроти будинку № 19 по пр. Ак. Глушко з боку вул. Ак. Корольова в напрямку вул. Ільфа та Петрова, де мав об'єктивну можливість на достатній відстані побачити пішохода ОСОБА_1, який, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння та маючи слабкий зір, переходив проїжджу частину по пішохідному переходу на заборонений червоний сигнал світлофора. Однак водій, ОСОБА_2, був неухажним і не помітив зміни дорожньої обстановки, заходів щодо своєчасного зниження швидкості керуваного ним автомобіля аж до повної його зупинки не вжив, у результаті чого, рухаючись на заборонений жовтий сигнал світлофора, виїхав на вказаний пішохідний перехід, де скоїв наїзд на пішохода ОСОБА_1, який перетинав проїжджу частину в напрямку справа наліво стосовно лінії руху автомобіля [9].

Не менш важливим є транспортний засіб, якими керували учасники КДТП під час його вчинення. Так, у 183 випадках повнолітні особи керували транспортними засобами, в тому числі автомобілями, тракторами та автобусами, 14 – мотоциклами і тільки у 4 – мопедами (скутерами). Тоді як неповнолітні в 21 випадку керували мотоциклами, у 18 – автомобілями (відповідно до п. 2.13 Правил дорожнього руху України право керування автомобілем надається з 18 років) та у 10 – мопедами (скутерами). Крім того, нетиповим є те, що неповнолітній керував мотоподібним транспортним засобом кустарного виробництва.

Водночас під час проведення дослідження встановлено, що у 9 випадках транспортні засоби мали несправності (що стосується неповнолітніх – у 17 випадках), які впливали на розвиток КДТП, зумовлені порушенням правил експлуатації. Крім того, у 40 випадках КДТП вчинено у стані алкогольного сп'яніння (неповнолітніми – 17%). Також виявлено випадки, коли особа, яка вчинила КДТП, керувала транспортним засобом у стані стомлення, що є порушенням вимог п. 2.9. б Правил дорожнього руху України.

Не менш важливим є те, що внаслідок порушення правил безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, найчастіше потерпілі отримують тілесні ушкодження середньої тяжкості

Висновки

Підсумовуючи вищевикладене, підкреслимо, що типовим для цієї категорії кримінальних правопорушень є те, що повнолітні особи вчиняють КДТП на автомобілях, а неповнолітні – на мотоциклах. Нетиповими транспортними засобами, якими керують винуватці КДТП, є скутери та мопеди.

Крім того, дослідженням встановлено, що мають місце непоодинокі випадки вчинення КДТП у стані алкогольного сп'яніння та під час керування несправним транспортним засобом.

З точки зору соціально-демографічних показників характерним є вчинення КДТП неповнолітніми особами чоловічої статі, які офіційно не працевлаштовані, за місцем проживання характеризуються позитивно та раніше до кримінальної відповідальності не притягувалися. Здебільшого особи вчиняють наїзди на пішоходів, а потерпілі отримують при цьому тілесні ушкодження середньої тяжкості. Типовим є також те, що з'їзд транспортного засобу з проїзної частини дороги чи його перекидання супроводжується надалі зіткненням з нерухомою перешкодою (деревом, електроопорою, огорожею).

Список використаних джерел:

1. Калужна О. М., Ільницький І. Л. Криміналістичні характеристики окремих видів злочинів – складник методологічних основ тактики захисту й тактики представництва потерпілого в кримінальному судочинстві. Науковий вісник

Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Вип. 39. Том 2. С. 89–93.

2. Гончаренко В. И., Лисиченко В. К., Салтєвський М. В. Советская криминалистика. Методика расследования отдельных видов преступлений. К. «Вища школа», 1988. 424 с.

3. Еникеев М. И. Юридическая психология : учебник. URL: <http://yurpsy.com/files/ucheb/enik2/enik.htm>.

4. Ведерников Н. Т. Место и роль личности обвиняемого в предмете доказывания по уголовному праву. Государство и право. 2003. № 6. С. 45–49.

5. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: акад. курс. Київ: Ін Юре, 2004. 424 с.

6. Дагель П. С. Особенности личности неосторожного преступника. Теоретические проблемы учения о личности преступника. М., 1979. С. 125-131.

7. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

8. Правила дорожнього руху^ редакція від 12.11.2016. URL: <http://www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-p>.

9. Вирок № 520/1351/14-к Київського районного суду м. Одеси. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38951744>.

Статья посвящена рассмотрению личности водителя транспортного средства в контексте криминалистической характеристики нарушения правил безопасности дорожного движения или эксплуатации транспорта лицами, управляющими транспортными средствами. В частности, в статье освещены сведения о типичном механизме совершения уголовного дорожно-транспортного происшествия, интеллектуальные особенности и социальный статус лица, его совершившего. Кроме того, проведено сравнение указанных особенностей совершеннолетних и несовершеннолетних правонарушителей, совершивших уголовное дорожно-транспортное происшествие.

Ключевые слова: личность преступника, водитель транспортного средства, криминалистическая характеристика, дорожно-транспортное происшествие, уголовное дорожно-транспортное происшествие, совершенное несовершеннолетними.

The article is devoted to consideration of the person of the driver of the vehicle in the context of forensic characteristics of the violation of traffic safety rules or the operation of transport by persons who drive vehicles. In particular, the article describes the information about the typical mechanism of the criminal road accident, the intellectual features and the social status of the person who committed it. In addition, a comparison of these features between adult and juvenile offenders who committed a criminal road accident has been made.

Key words: criminal person, driver of a vehicle, forensic characterization, road accident, criminal road accident adventure committed by minors.